

HENRYK KARBOWNIK (Radom)

Udział przedstawicieli kapituł w sejmach i sejmikach dawnej Rzeczypospolitej (w XV—XVIII wieku)

Sprawa uczestnictwa niższego duchowieństwa na sejmikach i sejmach w Polsce przedrozbiorowej jest do tego czasu mało znanym zagadnieniem w naszej literaturze prawnohistorycznej. Wprawdzie o naszym parlamentaryzmie pisało już wielu autorów, takich jak: Konopczyński¹, Pawiński², Prochaska³, Siemieński⁴, a ostatnio Leśnodorski⁵, jednak w swych pracach nic nie wspominają o poruszonej przez nas tematyce. Kutrzeba⁶ i Grzybowski⁷ poświęcili tej kwestii po kilka stron. Tymczasem obfite informacje zawarte w opublikowanych bądź archiwalnych źródłach kościelnych pozwalają opracować szerzej to zagadnienie⁸. Zajęliśmy się nim w dobie od początku XV do końca XVIII w.

Cezura ad quem wypływa z faktu rozbioru naszego państwa, a cezurę a quo wybraliśmy dlatego, że na rozwój polskiego parlamentaryzmu

¹ W. Konopczyński, *Liberum veto*, Kraków 1918.

² A. Pawiński, *Sejmiki ziemskie, początek ich i rozwój aż do ustalenia się posłów ziemskich w ustawodawstwie sejmu walnego 1374 - 1505*, Warszawa 1895; tenże, *Rządy sejmikowe, Dzieje ziemi kujawskiej*, t. I, Warszawa 1888.

³ A. Prochaska, *Geneza i rozwój parlamentaryzmu za pierwszych Jagiellonów*, Rozprawy Wydz. Hist.-Fil. PAU, t. 39, Kraków 1900.

⁴ J. Siemieński, *Od sejmików do sejmu*, [w:] *Studia historyczne ku czci S. Kutrzeby*, t. I, Kraków 1938, s. 445 - 460.

⁵ B. Leśnodorski, *Parlamentaryzm w Polsce*, Kraków 1947. Por. też J. Bar-dach, *Geneza sejmu polskiego* [w:] VIII Powszechny Zjazd Historyków Polskich, t. VIII, 1959.

⁶ S. Kutrzeba, *Sejm walny dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa (bez daty wyd.) s. 57 - 60; tenże, *Skład sejmu polskiego 1473 - 1795*, Przegląd Historyczny, t. II, Warszawa 1906, s. 199.

⁷ K. Grzybowski, *Teoria reprezentacji w Polsce epoki odrodzenia*, Warszawa 1959, s. 109 - 111.

⁸ B. Ulanowski, *Acta capitulorum Gnesnensis Poznaniensis et Vladislaviensis (1408 - 1530)*, Cracoviae 1894; tenże, *Akta kapituł z wieku XVI wybrane*, t. I, cz. 1: *Akta kapituły poznańskiej i włocławskiej (1519 - 1578)*, Kraków 1908; tenże, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438 - 1523, 1438 - 1525)*, Archiwum Komisji Historycznej, t. VI, 1891.

wpłynęły przywileje udzielone dla szlachty i duchowieństwa przez Ludwika Węgierskiego i Władysława Jagiełłę⁹.

Na mocy tych przywilejów dobra szlachty i duchowieństwa diecezjalnego zostały zwolnione od wszelkich świadczeń na rzecz państwa z wyjątkiem 2-groszowego poradnego od kmiecego łanu, nieco wyższe podatki mieli uiszczać poddani z dóbr klasztornych¹⁰. Monarcha chcąc nałożyć nowe ciężary musiał każdorazowo uzyskać na to zgodę uprzywilejowanych posiadaczy ziemskich, tj. szlachty i duchowieństwa. Wyłonił się wtedy problem sposobu uchwalania podatków.

Istniejąca rada królewska nie mogła wyrażać zgody na opodatkowanie, ponieważ nie reprezentowała ogółu szlachty. W jej skład wchodził tylko wyżsi urzędnicy królewscy jak: wojewodowie, kasztelanowie i biskupi. Niekiedy król powoływał również do rady i niższych urzędników, np. podkomorzych, sędziów, chorążych, a z grona duchowieństwa niższego przedstawicieli kapituł katedralnych¹¹. Rada królewska była organem doradczym monarchy.

Funkcję zaś uchwalania podatków przejęło to zgromadzenie, które najliczniej reprezentowało szlachtę, tj. zjazd ziemski lub wojewódzki, zwany inaczej sejmikiem. Udział w nim brali członkowie rady królewskiej i ogół szlachty danej ziemi. Początkowo Małopolska posiadała taki jeden sejmik odprawiany w Nowym Korczynie, dopiero od końca XV w. zaczęto zwoływać sejmiki w poszczególnych województwach małopolskich¹². Na te zjazdy ziemskie wysyłały swych przedstawicieli kapituły katedralne: poznańska do Konina¹³, gnieźnieńska do Środy lub Sieradza¹⁴, krakowska do Nowego Korczyna¹⁵, później do Proszowic¹⁶, kujawska do Radziejowa¹⁷, a płocka od XVI w. do Raciąża¹⁸.

Oprócz sejmików ziemskich odbywały się również sejmy prowincjonalne dla Wielkopolski w Kole, przy udziale członków rady królewskiej i szlachty tamtejszej lub tylko jej posłów wybranych na sejmikach. Małopolska odbywała swe zjazdy w Nowym Korczynie¹⁹. Również ka-

⁹ S. Kutrzeba, *Sejm walny*, s. 42 - 49.

¹⁰ KDW, t. III, nr 1790, 1795: KDM, t. I, nr 358: KDPol., t. III, nr 164.

¹¹ S. Kutrzeba, *Sejm walny*, s. 20 - 28. Zob. J. Bandtkie, *Jus polonicum*, Warszawa 1831, s. 320.

¹² S. Kutrzeba, *Sejm walny*, 51 - 55.

¹³ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 234, 243, 257, 331.

¹⁴ Ibidem, nr 1440, 1557, 1563, 1669, 2184, 2280 - 2282.

¹⁵ B. Ulanowski, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis*, nr 627.

¹⁶ Archiwum Kapituły Krakowskiej [skrót AKK], *Acta capitulorum*, t. X, k. 254b (1608), t. XI, k. 523b, t. XII, k. 113b (1664), k. 239 (1627); A. Przyboś, *akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. II, Kraków 1955, s. 471.

¹⁷ A. Pawiński, *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych*, s. 4.

¹⁸ B. Ulanowski, *Acta capituli Plocensis Ab an. 1514 ad 1577*, Archiw. Kom. Hist., t. X, nr 310.

¹⁹ S. Kutrzeba, *Sejm walny*, s. 54 - 55.

pituly: gnieźnieńska²⁰, poznańska²¹, kujawska²² i płocka²³ delegowały swych przedstawicieli na prowincjonalne zjazdy.

Zgromadzeniem reprezentującym szlachtę całego państwa był zjazd walny, odprawiany najczęściej w Piotrkowie przy udziale króla, jego rady i posłów szlacheckich wybieranych na sejmikach²⁴. Bardzo liczne informacje mamy w źródłach o wybieraniu posłów na obrady sejmowe przez kapituły: poznańską²⁵, kujawską²⁶ i gnieźnieńską²⁷.

Po ukształtowaniu się dwuizbowego sejmu — co miało miejsce przy końcu XV w. — rada królewska utworzyła jedną izbę zwaną senatem, w którym zasiedli także biskupi. Do drugiej izby weszli posłowie szlacheccy wybierani na sejmikach ziemskich po dwóch z każdego województwa²⁸. Ze źródeł kościelnych dowiadujemy się że i kapituły katedralne: gnieźnieńska²⁹, krakowska³⁰, poznańska³¹, kujawska³² i płocka³³ także kierowały swych posłów na obrady sejmowe.

Kim byli ci przedstawiciele kapituł? Z cytowanych wyżej informacji dowiadujemy się, że byli oni wybierani przez same kapituły i z ich grona. Ci posłowie otrzymywali od swych kapituł specjalne instrukcje, które upoważniały ich do załatwienia pewnych spraw o charakterze nieraz prywatnym, np. w 1501 r. kapituła gnieźnieńska zleciła swym posłom, aby załatwili na sejmie sprawę zamiany jednej wioski³⁴, znów w 1556 r. kapituła poznańska upoważniła delegatów do przedłożenia nuncjuszowi i biskupom obecnym na sejmie specjalnego memoriału,

²⁰ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 1671, 1864, 1933, 2042 - 2184.

²¹ Ibidem, nr 202, 391, 394, 531, 726, 743, 744.

²² Ibidem, nr 1933.

²³ B. Sobol, *Sejm i sejmiki ziemskie na Mazowszu*, Warszawa 1968, s. 87, 89, 97, 101.

²⁴ S. Kutrzeba, *Sejm walny*, s. 55 - 56.

²⁵ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 210, 341, 400, 413, 416, 443, 482, 518, 521, 524, 662, 790.

²⁶ Ibidem, nr 1181, 1183, 1213, 1282, 1295.

²⁷ Ibidem, nr 1862, 1869, 1902, 1906, 2028.

²⁸ S. Kutrzeba, *Sejm walny*, s. 69; *Historia państwa i prawa Polski do roku 1795*, pod red. J. Bardacha, t. I, Warszawa 1957, s. 117.

²⁹ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 2457, 2563; Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej, *Acta capitulorum*, t. B - 21, k. 16b, 103b; t. B - 24, k. 72b, 113b, 144a, 340a; J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, Gniezno 1883, t. II, s. 21, 22, 34, 37, 69, 78, 79, 272, 330; t. III, s. 479, 480; t. IV, s. 139, 151, 343, 365.

³⁰ AKK, *Acta capitulorum*, t. X, k. 42b, 127b, 255a; t. XI, k. 81b, 139a, 323a, t. XII, k. 239a, 265a; t. XIII, k. 95b, 188a, 194a, 224b, 314a, 373a.

³¹ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 821, 919, 924, 929; tenże *Akta kapituł z wieku XVI*, nr 490.

³² B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 1389, 1427; tenże, *Akta kapituł z wieku XVI*, nr 1005.

³³ B. Ulanowski, *Acta capituli Plocensis*, nr 309.

³⁴ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 2563.

w którym opisała ówczesne sprawy religijne w Polsce³⁵. O sprawach majątkowych mówiła także instrukcja kapituły gnieźnieńskiej z 1758 r.³⁶ Po powrocie z sejmu delegaci składali na sesji sprawozdanie z obrad³⁷. Koszty wyjazdu pokrywały ze swej kasy kapituły. Ze względu na to, że duchowieństwo parafialne nie brało w tym żadnego udziału, możemy stwierdzić, iż ci posłowie nie byli reprezentantami całego kleru diecezjalnego, lecz tylko przedstawicielami kapituły.

Trudniej jest określić charakter posłów kapitulnych od strony prawa państwowego. W XV w. na sejmikach ziemskich czy wojewódzkich duchowni prawdopodobnie mieli równy głos ze szlachtą. Dowodzi tego brzmienie uchwały sejmiku korczyńskiego z 1404 r., na którym ogół szlachty wraz z prałatami uchwalił podatek od ludności wiejskiej³⁸. Należy tu nadmienić, że pod pojęciem *praelatus* ówczesne partykularne prawo kanoniczne rozumiało biskupów ordynariuszów i członków kapituły³⁹, a ponieważ na zjeździe małopolskim brał udział tylko jeden biskup krakowski, więc wyrażenie uchwały korczyńskiej *communitas praelatorum* należy odnieść do biskupa i przedstawicieli kapituły krakowskiej, a może nawet i do innych duchownych uczestniczących w obradach. Akta kapituły krakowskiej z 1469 r. bardzo wyraźnie mówią nam nie tylko o obecności duchowieństwa na obradach sejmikowych, ale i o wyrażeniu zgody przez niego na opodatkowanie ludności poddanej z dóbr kościelnych⁴⁰. W tym sensie należy rozumieć zaproszenie monarchy na sejmik do Środy, skierowane w 1459 r. do szlachty i prałatów tej ziemi⁴¹. Wydaje się więc, że te informacje choć nieliczne, jednak są wystarczające, aby na ich podstawie stwierdzić, że w XV w. przedstawiciele duchowieństwa mieli na obradach sejmikowych równy głos ze szlachtą.

Uprawnienie to kler utracił z chwilą ustalenia się praktyki uchwalania podatków przez sejmy, a gdy od XVII w. sejmiki znów przejęły te kompetencje, to wtedy duchowieństwo nie odzyskało dawnej pozycji, ponieważ i na sejmach nie miało praw poselskich. Stąd spotykamy w źródłach kościelnych z XVII w. skargę, iż szlachta na sejmikach nakłada po-

³⁵ B. Ulanowski, *Akta kapituł z wieku XVI*, nr 490.

³⁶ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. II, s. 154.

³⁷ B. Ulanowski, *Acta capitulorum*, nr 1889; tenże, *Acta capituli Plocensis*, nr 310.

³⁸ KDP, t. II/1, nr 349.

³⁹ *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, wyd. J. Fijałek, i A. Vetulani, Kraków 1951, s. 25, 44, 45, 46, 47, 57, 89.

⁴⁰ B. Ulanowski, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis*, nr 627: *Johannes episcopus et clerus totius dioecesis Cracoviensis in conventionem generali Novae civitatis Korczyn pro solvendis stipendiariis Prussiae de singulo lane per fertonem et civilem contributionem, a marca usuali per duos grossos dederunt, id trahi non debet in sequelam*.

⁴¹ J. W. Bandtkie, *Jus Polonicum*, s. 306: *Item conventio particularis celebrabitur per praelatos, barones et nobiles Majoris Poloniae in Sroda*.

datki na dobra kościelne bez zgody duchowieństwa i nawet nie dopuszcza go do głosu ⁴², a kanonicy gnieźnieńscy dopominali się w złożonym na sejmie memoriale, aby przywrócono kapitułom niegdyś posiadane prawo głosu na sejmikach ⁴³.

Również trudno jest ustalić charakter posłów kapitułnych na walnych zjazdach. Fakt uczestniczenia przedstawicieli kapituł na zjeździe piotrkowskim w 1456 r. i wygłoszenie na nim przemówienia przez kanonika gnieźnieńskiego Sędziwoja wskazuje na to, że ci kanonicy mieli równy głos ze szlachtą ⁴⁴. Domniemanie to potwierdza i ta okoliczność, że niemal wszystkie uchwały podatkowe zapadały za zgodą prałatów, panów i szlachty ⁴⁵.

Wydaje się, że pod pojęciem prałatów należy tutaj rozumieć tylko biskupów, bowiem tego określenia używał wtedy, gdy prałaci panowie i szlachta zgodzili się na opodatkowanie ludności poddanej ⁴⁶. Natomiast kiedy była mowa na sejmie o kontrybucji synodalnej, wtedy — jak wyraża się autor — duchowieństwo przyrzekło ją uchwalić ⁴⁷. A przecież w obydwu wypadkach mógłby posłużyć się terminem prałaci, ponieważ na tych zjazdach byli ci sami duchowni, biskupi i przedstawiciele kapituł. Tego jednak nie uczynił, bo jak zobaczymy niżej, sami biskupi wyrażali zgodę na opodatkowanie ludności poddanej, natomiast nie mogli sami decydować w sprawie kontrybucji i musieli zasięgać rady lub zgody przedstawicieli kapituł. Stąd w pierwszym wypadku Długosz używał terminu prałaci, a w drugim duchowieństwo ⁴⁸. Wynikałoby z tego, że posłowie kapitułni nie mieli równego głosu ze szlachtą i biskupami przy podejmowaniu uchwał na walnych zjazdach.

Pod tym względem nie zmieniło się nic po ukształtowaniu się senatu i izby poselskiej. W zachowanych z 1504 i 1505 r. rejestrach diet, które wypłacał monarcha posłom, nie ma wśród nich osoby duchownej ⁴⁹. Również nie mamy w źródłach żadnej wzmianki o zajmowanych miejscach w izbie poselskiej lub wygłaszanych tam przemówieniach przez przedstawicieli kleru. Niekiedy tylko delegaci od kapituł wnosili do sejmu

⁴² AKK, Acta capitulorum, t. XIII, k. 14a (1631): *Quare dni seculares non concedunt sententiam dicere spiritualibus in comitiis particularibus, cum aequae et clerus et caetera nobilitas tam ad Rempublicam, quam ad regimen et bonum ipsius pertineat et contributiones persolvat summa audacia et summa iniuria — sine nobis statuere aliquid contra nos.*

⁴³ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. I, s. 140.

⁴⁴ J. Długosz, *Dzieła wszystkie*, t. V, s. 214–215.

⁴⁵ Ibidem, t. V, s. 130, 184, 188, 202, 214, 216, 279. Por. J. W. Bandtkie, *Jus Polonicum*, s. 201, 221, 250, 252, 264, 292, 300.

⁴⁶ J. Długosz, *Dzieła wszystkie*, t. V, s. 130, 187, 188, 202, 215, 216, 279.

⁴⁷ Ibidem, t. V, s. 215, 276, 511.

⁴⁸ Ibidem, t. V, s. 215.

⁴⁹ A. Pawiński, *Sejmiki ziemskie*, s. 219–221.

za pośrednictwem biskupów swoje postulaty⁵⁰. Nieliczne zaś informacje dotyczące interesującego nas zagadnienia sugerują myśl, że kierowani na obrady sejmowe posłowie od kapituł byli tylko doradcami swych biskupów⁵¹. Dowodem tego jest samo oświadczenie kapituły gnieźnieńskiej, która wysyłając w 1565 r. petycję do Rzymu w sprawie kumulacji beneficjów, swą prośbę uzasadniała tym, że kanonicy winni mieć bogatsze uposażenie na pokrycie kosztów własnego utrzymania, gdyż muszą towarzyszyć swym biskupom na sejmy służąc im radą i pomocą⁵².

Do połowy XVI w. źródła nic nam nie mówią o sposobie odbywania narad biskupów z przedstawicielami kapituł. Prawdopodobnie każdy biskup konferował z przedstawicielami swej kapituły. Walka duchowieństwa prowadzona w dobie reformacji o zachowanie przywilejów zmusiła go do organizowania wspólnych zebrań posłów kapitułnych celem omówienia spraw, które wyłoniły się w izbie poselskiej. O takich spotkaniach pisze w swych pamiętnikach Commendoni⁵³, również wspominają o tym akta kapituł z końca XVI i początku XVII w.⁵⁴ Najbardziej szczegółowy opis takiej narady, zwanej kongregacją wydobyl z archiwaliów i zamieścił w *Concilia Poloniae* Jakób Sawicki⁵⁵. Mianowicie po zakończeniu sejmu (28 II - 2 IV) — 1613 r.⁵⁶, na którym uchwalono dość wysokie podatki od ludności poddanej⁵⁷, a od duchowieństwa zażądano kontrybucji synodalnej, prymas zwołał na dzień 3 IV obecnych na sejmie biskupów, przedstawicieli kapituł, klasztorów. W obradach tych brał udział i im przewodniczył nuncjusz apostolski. Należy dodać, że to zebranie odbyło się w refektarzu klasztoru bernardynów w Warszawie i postanowiono na nim zwołać synod prowincjonalny celem uchwalenia kontrybucji. Tego rodzaju kongregacje odbywały się również w latach późniejszych aż do końca omawianego okresu⁵⁸. W ten sposób duchowieństwo niższe, choć nie miało reprezentacji w izbie poselskiej, to jednak za pośrednictwem biskupów senatorów mogło wywierać wpływ na podejmowanie uchwał sejmowych.

⁵⁰ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. I, s. 140.

⁵¹ Acta Tomiciana, t. VII, nr 64; J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, t. III, s. 365.

⁵² T. Wierzbowski, *Uchansciana*, t. V, Warszawa 1895, s. 259.

⁵³ M. Malinowski, *Pamiętniki o dawnej Polsce z czasów Zygmunta Augusta obejmujące listy J. Fr. Commendoni do Karola Boromeusza*, Wilno 1891, t. I, s. 118; t. II, s. 65, 76 - 78, 121.

⁵⁴ AKK, Acta capitulorum, t. X, k. 75b: t. XII, k. 9a; J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, t. III, s. 706; tenże, *Prałaci i kanonicy*, t. II, s. 78, 79, przyp. nr 2.

⁵⁵ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. VIII, s. 181 - 186.

⁵⁶ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów polskich 1493 - 1795*, Arch. Kom. Hist., ser. 2, t. IV/3, Kraków 1948, s. 146.

⁵⁷ Volumina Legum [cyt. VI], t. III, s. 48 - 66.

⁵⁸ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. III, s. 480, przyp. nr 3 (1780).

Brak niższego duchowieństwa w izbie poselskiej usiłował Kutrzeba wytłumaczyć tym, że kler miał własną reprezentację stanową, jaką były synody diecezjalne i prowincjonalne, na których uchwalano podatki⁵⁹. Autor ten wyraża tylko częściową prawdę, bowiem synody uchwalały tylko kontrybucję, tj. podatek od ogólnych dochodów kleru⁶⁰, natomiast podatki od ludności poddanej z dóbr kościelnych nakładały zawsze sejmy bez zgody synodów, tak samo jak od ludności z dóbr królewskich i szlacheckich⁶¹.

Również bez zgody synodów sejmy opodatkowały różnego rodzaju czynsze pobierane przez duchowieństwo i podatki te były egzekwowane tak samo, jak i od szlachty. Dowodem tego jest fakt, że kapituła plocka w dniu 3 III 1525 r. wybrała poborców do zbierania podatków uchwalonych na ostatnim sejmie⁶², chociaż synod prowincjonalny odprawił się dopiero w czerwcu lub lipcu tegoż roku. Tak samo było w 1562 r. przy opodatkowaniu dziesięcin⁶³, w 1590 przy nałożeniu podatku zwanego pogłównym⁶⁴ oraz w 1662 i 1672 r. i w latach późniejszych⁶⁵, ponieważ synody nie były odprawiane w tych latach. Wprawdzie uniwersał podatkowy z 1519 r. mówi, iż duchowieństwo będzie płaciło nałożony podatek od czynszów dopiero po zaaprobowaniu przez synod⁶⁶, ale musimy zwrócić uwagę na to, że spośród znanych źródeł jest to jedyny tekst o takim brzmieniu, a ponieważ jest sprzeczny z podanymi wyżej faktami, nie możemy na nim budować opinii o zatwierdzaniu uchwał przez synody⁶⁷.

K. Grzybowski zaś uważa, że w XV w. niższe duchowieństwo miało swych przedstawicieli na zjazdach walnych bądź sejmach, a brak ich w izbie poselskiej w połowie XVI w. przypisuje polityce biskupów⁶⁸. Z cytowanych wyżej informacji źródłowych wynika, że przez cały omawiany okres kapituły delegowały swych przedstawicieli na obrady sejmowe, ale czy oni mieli w XV w. prawa poselskie tego nie można stwierdzić.

⁵⁹ S. Kutrzeba, *Sejm walny*, s. 57 - 60.

⁶⁰ A. Ohanowicz, *Ciężary państwowe duchowieństwa w Polsce w drugiej połowie XV i w początkach XVI wieku*, [w:] *Studia nad historią prawa polskiego*, t. III, Lwów 1911, s. 43.

⁶¹ Zob. uniwersały poborowe: *Corpus Iuris Polonici*, wyd. O. Balzer, t. III, Kraków 1906 i VL, t. II, III, IV.

⁶² B. Ulanowski, *Acta capituli Plocensis*, nr 30; J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, t. II, s. 677.

⁶³ VL, t. II, s. 662, zob. K. Pałucki, *Uniwersały poborowe z 1563 roku*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, XIV/3, 1966, s. 519 - 533.

⁶⁴ J. Januszowski, *Statuta prawa i konstytucje koronne*, Kraków 1600, s. 342 - 361.

⁶⁵ VL, t. V, s. 166 - 183; t. IV, s. 849 - 850.

⁶⁶ *Corpus Iuris Polonici*, t. III, nr 225 art. 13.

⁶⁷ A. Ohanowicz, *Ciężary państwowe duchowieństwa w Polsce*, s. 53 - 54.

⁶⁸ K. Grzybowski, *Teoria reprezentacji w Polsce*, s. 108 - 111.

Wydaje się, że ta prawna sytuacja niższego kleru była wynikiem struktury prawa kanonicznego, które biskupom dawało pełną władzę w stosunku do duchowieństwa diecezjalnego. Kapituły, synody diecezjalne były tylko organami doradczymi⁶⁹, dlatego i na sejmach duchowieństwo było reprezentowane przez swych zwierzchników z głosem stanowczym. Wprawdzie prawo kanoniczne żądało zgody całego kleru przy opodatkowywaniu jego dochodów lub dóbr kościelnych⁷⁰, ale to nie stało w sprzeczności z przyjętą u nas praktyką. Posiadaczami bowiem wiosek kościelnych byli tylko biskupi, kapituły i niektóre klasztory i zgodę na opodatkowanie ludności poddanej wyrażali na sejmie biskupi w porozumieniu z przedstawicielami kapituł⁷¹. Również w ten sam sposób zapadały uchwały przy opodatkowywaniu dochodów duchowieństwa, ale tylko w tych wypadkach, kiedy i szlachta zgodziła się na obciążenie swych dochodów (np. podatki od czynszów czy pogłówny)⁷².

Z tego względu duchowieństwo niższe nie miało potrzeby uczestniczenia w zjazdach w XV w. i nawet nie skorzystało z zaproszenia szlachty, która domagała się w 1424 r., aby synod prowincjonalny wybrał kilku duchownych i uposażył ich w pełną władzę do przedyskutowania na sejmie spraw spornych⁷³. Duchowieństwo niższe wołało z poza izby sejmowej bronić swych przywilejów za pośrednictwem biskupów senatorów i delegowanych przedstawicieli kapituł. Sejm zaś początkowo uchwalający tylko podatki, z biegiem lat zyskiwał nowe uprawnienia przekształcając się w silny organ władzy państwowej bez udziału niższego duchowieństwa.

⁶⁹ S. Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*, Kraków 1912, s. 224 - 229.

⁷⁰ c. 4, X, III, 49; c. 7, X, III, 49.

⁷¹ W 1570 r. opodatkowano na sejmie ludność poddaną tylko z dóbr kościelnych kapituły gnieźnieńska i poznańska protestowały iż biskupi zgodzili się na to bez porozumienia z przedstawicielami kapituł. Zob. J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, t. III, s. 365, przyp. nr 2; B. Ulanowski, *Akta kapituł z wieku XVI*, nr 661.

⁷² J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. II, s. 79, przyp. nr 2. *Naszy też panowie Duchowny postanowieli contribucyą okrom poborow, która przyniesie sto tysięcy* [mowa o pogłównym z 1590 r.].

⁷³ *Acta Tomiciana*, t. VII, nr 64.